

УДК:94:329.14(477)»1997/2002»

В. В. Мороко

ПАРТІЯ РЕГІОНІВ – НА ШЛЯХУ ДО ВЛАДИ (1997 – 2002 РОКИ)

У статті аналізується процес становлення Партії Регіонів. Досліджується її участь у виборчих кампаніях 1998 та 2002 років. Викладається бачення майбутнього України в програмних документах організації.

Ключові слова: партія, Партія Регіонів, вибори, політична програма

Створена в кінці 1997 році Партія Регіонів (Партія регіонального відродження України) за чотирнадцять років існування пройшла шлях від однієї з «партій влади» через опозиційну діяльність до опанування політичної і державної влади в країні. В різні періоди біля керма організації стояли В. Рибак, М. Азаров, В. Семиноженко та В. Янукович. Чисельність партії зросла з декількох десятків до майже півтора мільйона членів.

В історії цієї політичної сили ми пропонуємо виокремлювати три періоди:

I. 1997 – 2004 роки – етап організаційної розбудови партії, пошуку місця в соціально-політичній конструкції держави.

II. 2004 – 2009 роки – час знаходження в опозиції та фрагментарного (як у часовому, так і територіальному вимірах) перебування у владі.

III. з 2010 року – період уходження у владу та її асиміляції.

Нагадаємо, що партія регіонального відродження України (ПРВУ) з'явилася на політичній арені країни в другій половині 90-их років ХХ століття. Цей період історії держави мав особливості, які позначились на характері побудови партійної системи країни та взаєминах політичних сил усередині неї.

Прийняття Конституції України та перебудова виборчого законодавства значно підсилили роль партій в опануванні та утримуванні влади. Саме в цей період ресструється або ж «приватизується» значна кількість партій, що в подальшому претендуватимуть на власну частку влади.

Конституційне визначення майбутніх виборів як таких, що мають відбутися на пропорційно-мажоритарній основі, стало каталізатором ажіотажної уваги до партій з боку вітчизняної еліти. Можливість потрапити у владу чи зберегти її завдяки цим асоціаціям приводила як до появи низки нових, так і до змін у вищому керівництві вже існуючих партій.

За 1997 рік було зареєстровано десять нових політичних сил. До того ж відсутність на 1998 рік законодавчої вимоги існування партій як мінімум за рік до наступних виборів робила процес їх виникнення постійним і майже безперервним у часі. Яскравою ілюстрацією цього процесу й стало створення Партії регіонального відродження України, започаткованої представниками промислової еліти Донбасу, що швидко нарощувала фінансові м'язи. 26 жовтня 1997 року відбувся її установчий з'їзд, на якому головою партії було обрано мера міста Донецька В. Рибак. Шостого листопада ця політична сила була зареєстрована Мін'юстом. Це дозволило вже 22 листопада на черговому з'їзді ПРВУ затвердити передвиборний список та передвиборну платформу.

Зазвичай політична партія в Україні може реалізувати плани своїх фундаторів і спонсорів, лише спираючись на використання ілюзії значної електоральної підтримки. Тому, принаймні зовні, вона намагається себе презентувати як захисника своїх «потенційних виборців».

Аксіоматично, що програмні положення будь-якої партії – це виклад доктрини бачення соціальної справедливості та шляхів її досягнення. Не стала винятком і ПРВУ. У її передвиборній програмі зразка 1998 року декларувався поступ «до суспільства соціальної справедливості разом з Партією регіонального відродження України».

Інтереси еліти Донбасу спочатку замикалися головним чином на власному регіоні. ПРВУ покликана була боронити його від надмірного втручання Центру. Виходячи з цього, державницький ідеал визначався як «процвітання України через відродження регіонів». У свою чергу «відродження регіонів» як явище і процес складалося з таких елементів: автономія територій, духовне відродження, державне регулювання економіки, кадрова армія, духовно та патріотично налаштовані правозахисні органи, багатовекторна політика.

Кожен з цих стовпів політичної доктрини ПРВУ мав власне, внутрішнє наповнення. Автономія регіонів розумілася як фіскальний федералізм заради «виплати пенсій і заробітної плати». Складовими частинами відродженої духовності було канонічне православ'я, що мало б зміцнитися: матеріально – за рахунок «повернення канонічним церквам власності» та повного звільнення їх від будь-яких податків; соціально – через «залучення дітей та молоді до релігійного виховання». Останнє – виключно заради «знищення найбільш негативних соціальних явищ: проституції, наркоманії, бандитизму, корупції». Не менш

важливим елементом духовного відродження визначалася мова, тому наголошувалося, що «при збереженні за українською мовою статусу державної партія зобов'язується створити законодавчі пріоритети для російської мови як офіційної, а в місцях компактного проживання національних меншин – і для їх мов». Спіратися у своїй діяльності регіонали обіцяли на «тих, хто живе за рахунок власної праці та створює матеріальні, інтелектуальні й духовні цінності». Вони стверджували, що, власне, заради останніх вони й ішли на вибори, викарбувавши на партійних прапорах «священні для кожної людини принципи духовності, свободи, справедливості» [5].

Утім, незважаючи на те, що за підрахунками авторів програми, таких громадян в Україні більше ніж три чверті, ПРВУ на виборах до ВР України підтримало лише 241 262 виборці, що становило 0,9% від тих, хто скористався своїм виборчим правом. При цьому 25% з тих, хто підтримав у 1998 році ПРВУ, мешкало в Донецькій області, по 9% у Харківській та Чернівецькій. У межах 4% від загальної кількості симпатиків партії дали Одеська, Волинська, Рівненська, Запорізька області, 3% – Луганська. Інші регіони до загальної кількості прибічників додали від 2,7% (м. Київ) до 0,4% (м. Севастополь). За мажоритарними округами ПРВУ спромоглася провести 2 нардепів – В. В. Рибак (його підтримали 38 746 виборців, або 43,56 % по ОВО) та І. О. Юшко (40 586 та 43,91% відповідно) [4].

По закінченні виборчої кампанії ПРВУ в своїй роботі зосередилася на трьох основних напрямках – парламентська діяльність, участь у виборах Президента України та розбудові партійної структури.

Незважаючи на доволі посередній результат виборів 1998 року. ПРВУ отримала важливий мінімум: можливість відстоювати свої інтереси в стінах парламенту. 19 лютого 1999 року було створено депутатську групу «Відродження регіонів», батьками-засновниками якої стали Є. Звягільський, І. Юшко, Р. Богатирьова і В. Рибак. Основним завданням новоутворення визначалося відродження та розвиток місцевого самоврядування через дотримання принципу, згідно з яким «..питання, які можливо вирішувати на низовому рівні територіальних громад, немає сенсу передавати на розгляд центральної влади [2].

Не лише місцевим самоврядуванням опікувалась група у стінах ВРУ. Кризовий стан України був джерелом натхнення законотворчої діяльності регіоналів-парламентарів, які мали з усіх питань соціально-економічного розвитку країни власну точку зору. Вони виступали категорично проти підняття тарифів на житлово-комунальні послуги як засобу розв'язання проблем ЖКХ, вважаючи стимулювання виваженої податкової політики енергозбереження реальним шляхом подолання цієї проблеми. Застерігали владу від невиправданого використання Держкомрезерву, що могло б спричинити банкрутство вітчизняного сільгоспвиробника.

Не обходили стороною регіонали і питання кризового стану металургійного комплексу країни, власники підприємств якого й плекали молоду партію. На думку ПРВУ, кроки влади у напрямі виведення галузі з колапсу були недостатньо рішучі. Наголошувалось: єдиний шлях – це прийняття Закону України «Про проведення економічного експерименту на підприємствах гірничо-металургійного комплексу України». Відповідно до цього документа, активну участь у розробленні якого взяли нардепи від партії С. Матвієнков та В. Гуров, для

підприємств, які задіявалися в економічному експерименті, що проводився з 1 січня 1999 року по 1 січня 2002 року, тимчасово встановлювалася ставка оподаткування прибутку в розмірі 30 відсотків від діючої. Різниця спрямовувалася на поповнення обігових коштів підприємств. Закон також визначив і перелік підприємств, що отримали право на участь в експерименті. Майже всі вони в подальшому стали основою потужних фінансово-промислових груп України.

Іншим напрямом діяльності партії в той період була активна участь у президентській виборній кампанії. На другому етапі другого з'їзду ПРВУ було вирішено підтримати кандидатуру Л. Кучми за умови, що він зобов'язеться включити у свою програму політичні вимоги регіоналів: прийняття першочергових заходів щодо зміцнення місцевого самоврядування, формування бюджету знизу догори, стимулювання інноваційного розвитку вітчизняного виробника, надання російській мові статусу офіційної. Напевно, діючий Президент дослухався цих побажань, оскільки вже в червні 1999 року партія підписала заяву про створення виборчого блоку «Наш вибір – Леонід Кучма!». Окрім ПРВУ, до блоку ввійшло декілька десятків партій. Основними гаслами блоку стали: «Нам потрібен Мир та Злагода!», «Досить жити комуністичними ілюзіями!», «Повернути землі її власникам!», «Підтримаємо вітчизняного товаровиробника!», «Ми – за солідарність національних культур в Україні!», «Розвивати безпосереднє народовладдя!», «Народе, не мовчи, коли вирішується твоя доля!» тощо. Як відомо, Л. Кучма переміг, зробивши тим самим реальністю для ПРВУ перспективу реалізації її бачення суспільно-політичного розвитку країни через участь у владних інститутах.

Третім напрямом діяльності партії в той часовий проміжок стала розбудова та укріплення власної структури. ПРВУ вибрала не лише шлях розбудови регіональних підрозділів. На озброєння було взяте традиційне для передвиборчих кампаній намагання підсилення партії через злиття з іншими. Як зазначав В. Рибак, у період після другого з'їзду ним були проведені переговори щодо консолідації з партіями, близькими за духом [6, с. 29]. З чотирма з них була досягнута домовленість про об'єднання. Ними виявилися Партія Праці, ПП «За красиву Україну», Партія Солідарності України та Всеукраїнська партія пенсіонерів. 17 листопада 2000 року на позачерговому з'їзді ПРВУ було розглянуте питання про злиття цих партій і створення нової. Вісімнадцятого листопада відбувся об'єднавчий з'їзд ПРВУ, Партії Праці, ПП «За красиву Україну», Партії Солідарності України та Всеукраїнської партії пенсіонерів, на якому й було створено нове об'єднання під назвою Партія регіонального відродження «Трудова солідарність України». Керівниками обрали тріумвірат у складі В. Рибак, В. Ландика, П. Порошенка. До Президії ввійшли Г. Самофалов, Л. Черновецький, В. Пехота, М. Азаров, В. Семиноженко, Ю. Звягільський та І. Попеску [3]. Партія проголошувала, що вона є прибічницею концепції розвитку країни в руслі третього шляху поза рамками традиційної лівої чи правої ідеології.

Кінець 2000 року та наступний 2001 рік стали для партії часом плідної організаційної перебудови. Протягом грудня 2000 року – першої половини 2001 року відбулись об'єднавчі конференції її регіональних відділень. Наступним кроком організаційної трансформації стало створення 21 березня 2001 року в стінах парламенту депутатської групи «Регіони України» у складі 24 депутатів. Тоді ж керівником цього депутатського об'єднання було обрано В. Рибак,

заступниками В. Коновалюка та І. Юшка. Завершальним акордом став позачерговий третій з'їзд (3 березня 2001 року), який затвердив остаточну назву ПРВ «ГУ» як Партія регіонів. Головою партії обрали М. Азарова, заступниками – В. Ландика, П. Порошенка, В. Рибак, Г. Самофалова, В. Семиноженка. Членами Політради дообрали В. Альохіна, Є. Ананенка, В. Арабаджи, В. Плотинського, в Президію Політради – В. Арабаджи, Р. Боделана, Б. Дейча, В. Короля, М. Чечетова, І. Юшка тощо. В кінці року четвертий позачерговий з'їзд завершив формування керівної верхівки. Замість М. Азарова Головою партії було обрано В. Семиноженка. Саме в такому стані ПР увійшла в наступну фазу першого періоду існування – виборчу. Цього разу до Верховної Ради України.

Історія ПР у період 2001–2002 років тісно пов'язана з політичними процесами в Україні того часу. Підвищення ролі партії у виборній кампанії 2002 року незрозуміле у відриві від контексту подій кристалізації владного режиму Л. Кучми та трансформації політичної системи на рубежі століть.

Нагадаємо, що протягом 2000 року партії в Україні продовжували за інерцією попередніх років спроби об'єднатися і при цьому ще більше віддалялися від реального здобуття влади. В першу чергу тому, що цей процес орієнтували виключно на певного лідера, за допомогою якого сподівалися долучитися до влади.

Намагання створити єдине об'єднання не мали успіху і внаслідок незацікавленості в цьому самих учасників процесу та сил, що стояли за ними. На тлі розпорошення опозиції відбувся наступ президентської гілки виконавчої влади України на законодавчу. Отримавши перемогу на виборах 1999 року, Л. Кучма спочатку закріпив її через «оксамитову революцію» у ВР України. Продовжив свій наступ голова держави через референдум, на якому його точку зору схвалила рекордна кількість громадян (від 24 284 220 до 26 461 382) проти 15 870 722, які підтримали його під час президентських перегонів. Однак отримати остаточну «перемогу» представлена Л. Кучмою виконавча гілка влади не змогла, в першу чергу завдяки появі потужної бізнесової контреліти. На політичну арену вийшли два партійних угруповання – БЮТ та НУНС, протистояти яким було «доручено» пропрезидентським партіям. Ні перші, ні другі не були чимось новим на партійному небосхилі. Тому такий поділ радше був спробою перерозподілу владних повноважень, ніж ознакою намагань зміни політичної системи країни. Але якщо говорити про ПР, то її входження до пропрезидентського блоку відкривало перед нею нові перспективи. Партія виступила одним із ініціаторів згуртування навколо фігури Президента.

Чотирнадцятого грудня 2001 року проходив перший етап четвертого позачергового з'їзду ПР, на котрому, як ми вже зазначали, відбулись певні кадрові зміни. Але не лише кадровими питаннями переймався партійний форум – на ньому було прийняте рішення «Про створення виборчого блоку політичних партій: Аграрної партії України, Народно-демократичної партії, Партії промисловців і підприємців України, Партії регіонів, ПП «Трудова Україна». І вже наступного дня лідери цих партій М. Гладій, В. Пустовойтенко, А. Кінах, С. Тігіпка та М. Азаров підписали угоду про створення виборчого блоку «За єдину Україну!».

У передвиборчій програмі блоку наголошувалося, що на рубежі століть Україна утвердилась як суверенна соборна держава і надійний міжнародний

партнер. Зазначалося, що країна впевнено стала на шлях економічного зростання та політичної стабілізації. Поряд з цим, на думку політиків, завдання, які стоять перед суспільством, неможливо було розв'язати без ясного бачення перспектив його єдності. Виходячи з цього, партії, учасники об'єднання, у разі приходу до влади, ставили перед собою такі завдання: зміцнити дієздатність держави, утвердити політичну єдність суспільства, забезпечити стабільність національної грошової одиниці, забезпечити щорічне зростання ВВП на 6 – 7 %, збільшити реальні доходи населення у півтора разу, знизити податковий тиск, прийняти новий Податковий кодекс України, подолати тінізацію економіки, відродити українське ело, ефективно підтримувати підприємництво, малий та середній бізнес, дати реальну перспективу молодому поколінню, відродити українські сімейні цінності, створити ефективну систему соціального і пенсійного забезпечення, медичного обслуговування, забезпечити повну продуктивну трудову зайнятість, збільшити на 1,5 млн. кількість робочих місць, усебічно підтримувати українську культуру й духовність, сприяти комплексній євроінтеграції України, зміцненню зв'язків з країнами СНД. Усі ці наміри на думку представників блоку можливо було реалізувати завдяки дотриманню генеральних напрямів розбудови країни. Серед них:

1. Демократизація суспільства, яка розумілася як утвердження державної системи через подолання відчуження людини від влади та сприяння активній участі громадян у державному житті, тобто творенні реального громадянського суспільства з одного боку. З іншого – дієвим інструментом у процесі демократизації мала б стати парламентська більшість, яка нестиме повну відповідальність за результати економічного та соціального розвитку.

2. Економічне зростання, зміст якого мав би наповнюватися через розвиток високотехнологічного сектора економіки, модернізацію сфери науки та освіти, стимулювання розвитку внутрішнього ринку, інвестування в інтелектуальний і трудовий потенціал людини, оновленні управлінських кадрів.

3. Розбудова держава соціальних інвестицій, що розумілася як цивілізована модель справедливих економічних відносин, яка працює на примноження державної та приватної власності, створює належні умови для інвестицій, гарантує надійну систему соціального захисту.

4. Утвердження правової держави і розвиненого громадянського суспільства через сприяння всебічній реалізації конституційних прав громадян. У цьому напрямі програми новим, як для ПР, що відстоювала на виборах 1998 року підтримку канонічного православ'я, була декларація намірів «поважливого ставлення до різних світоглядних і релігійних переконань».

5. Виважена регіональна політика, що розумілася як відстоювання інтересів кожного регіону, з одночасним несприйняттям регіонального егоїзму. Змістом такої політики мала б стати гармонізація інтересів центру та регіонів, упровадження нової системи міжбюджетних відносин (не менше ніж 40% податків повинно б залишатись у регіоні), подолання нерівності стандартів культурного, соціального та комунального розвитку центру і регіонів, сприяння розвитку муніципальних і регіональних форм демократії й самоврядування.

6. Реформа агропромислового комплексу шляхом завершення земельної реформи, розбудови інфраструктури аграрного ринку, впровадження іпотечного кредитування, створення дієвої системи правового захисту власності на землю та її власників. Тут же декларувався намір забезпечити державною підтримкою фермерських, сімейних, малих і середніх сільськогосподарських підприємств, захист вітчизняного виробника й запобігання несумлінній конкуренції з боку іноземних сільгоспвиробників як шлях до відродження України – житниці Європи.

7. Багатовекторна політика, що розумілась як поєднання євроінтеграції країни з паралельним наповнення новим змістом стосунків з Росією та країнами СНД [1].

Таким чином, передвиборча програма була типовим документом для партії, що представляла діючу владу і бачила подальший розвиток у консервації існуючих методів керівництва країною. За змістовим наповненням така програма відповідала консервативно-ліберальній партії західного зразка з певним ухилом до соціальної риторики через обіцянку побудови держави загального добробуту. У вітчизняному ж політичному вимірі ці тези на свої партійні прапори нанесли відверто лівоконсервативні партії партійно-господарської номенклатури євразійського типу світосприйняття, що утворили блок «За Єдину Україну!».

У цілому аналіз передвиборчих програм партій, які склали систему «партії влади», показав універсальність гасел, використаних ними під час перегонів. Пропоновані гасла фактично не залишали можливості виборцям обирати за ідеологічними вподобаннями. Єдиним критерієм залишалось ставлення до влади. Влада, в свою чергу, використала всі можливості для збільшення свого представництва в парламенті за рахунок народних депутатів, обраних у мажоритарних округах. Як і в 1998 році, незважаючи на волевиявлення громадян, це їй удалося.

У виборній кампанії 2002 року переміг діючий Президент, який за умов слабкості судової влади та неструктурованості ВР України набув виняткової ваги в системі органів державної влади. Відповідно до внеску в перемогу, своє місце у владній конструкції зайняла і ПР. Вона зміцніла й помітно виросла з регіональної коліски. Чим далі, тим більше її керманічі спрямовували зусилля в напрямі завоювання лідерства вже в масштабах держави в цілому.

Список використаної літератури

1. Виборчий блок політичних партій «За Єдину Україну!». Програма // Сайт ЦВК. Режим доступу до файлу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/printblob?pf7171=195&kodvib=400>
2. Заява депутатської групи «Відродження регіонів», березень 1999 року // Політичні заяви та звернення підготовлені в депутатській групі «Демократичний союз» 04 березня 1999 р. – 21 грудня 1999 р. – Відомчий архів Верховної Ради України. – Ф. 1. – Оп. 22-ДФ. – Спр. №06 – 6/3.
3. Партії визначаються і об'єднуються // Голос України. – 2000. – №216. – С. 7.
4. Партія регіонів // Партії (блоки) на виборах. Сайт ЦВК. Режим доступу до файлу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/webproc0v?kodvib=1&rejim=0>
5. Передвиборна програма Партії регіонального відродження України // Україна політична. Сайт національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Режим доступу до файлу: http://www.nbu.gov.ua/polit/election/98_rvu.html

6. Рибак В. В. Рожденная временем / В. В. Рибак. – Донецк: ООО «Издательско-полиграфическое предприятие «ПРОМІНЬ», 2010. – 280 с.

В. В. Морoko

ПАРТИЯ РЕГИОНОВ – НА ПУТИ К ВЛАСТИ (1997-2002 ГОДЫ)

В статье анализируется процесс становления Партии Регионов. Исследуется ее участие в избирательных кампаниях 1998 и 2002 годов. Излагается видение будущего Украины в программных документах организации.

Ключевые слова: партия, Партия Регионов, выборы, политическая программа.

V. V. Moroko

THE PARTY OF REGIONS ON THE WAY TO POWER

The genesis of the Party of Regions is considered in the article. Its participation in the election campaigns in 1998 and 2002 is researched. Ukraine's perspectives suggested in the program documents of the organization are presented.

Keywords: Party, Party of Regions, elections, political program.

Надійшла до редакції 5 вересня 2012 року